

**ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ
ТА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ
В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

Матеріали
VII Міжнародної науково-практичної конференції
(28 жовтня 2014 р., м.Київ)

Частина 1

Київ - 2014

УДК 377
ББК 74.212
А 43

Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України
(протокол № 8 від 4 листопада 2014 року)

Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч. – Ч. 1 / уклад. : Л.М. Капченко, С.О. Тарасюк, Л.Г. Авдєєв та ін. - К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – 218 с.

Актуальные проблемы профессиональной ориентации и профессионального обучения населения в условиях социально-экономической нестабильности : материалы VII Международной научно-практической конференции (28 октября 2014 г., г. Киев) : в 2 ч. – Ч. 1/ сост. : Л.Н. Капченко, С.А. Тарасюк, Л.Г. Авдеев и др. - К. : ИПК ДСЗУ, 2014. – 218 с.

ISBN 978-617-649-031-9

Збірник підготовлено за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції. У наукових статтях розглянуто теоретико-методологічні та організаційно-методичні аспекти професійної орієнтації і професійного навчання населення, а також шляхи вдосконалення профорієнтаційної роботи та професійного навчання в умовах сучасного ринку праці.

Для науковців, педагогічних працівників професійно-технічних і вищих навчальних закладів, студентів, магістрантів, аспірантів, спеціалістів державної служби зайнятості та інших фахівців, які цікавляться проблемами професійної орієнтації та професійного навчання незайнятого населення.

УДК 377
ББК 74.212

ISBN 978-617-649-031-9

© Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України (ІПК ДСЗУ), 2014

СУЧАСНИЙ АНАЛІЗ ФОРМ ТА МЕТОДІВ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ВИБОРУ І УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

У статті представлено ефективні профорієнтаційні технології, які сприяють забезпеченню основної мети професійної орієнтації сьогодення, яка полягає у формуванні людини, здатної здобувати професію з урахуванням своєї майбутньої конкурентоспроможності. Запропоновані ефективні форми та профорієнтаційні методи які можуть бути використані шкільними психологами, вчителями, класними керівниками в урочній та позаурочній діяльності.

Ключові слова: *профільне навчання, педагогічні технології, компетентність, форми, методи, прийоми, учнівська молодь.*

Постановка проблеми. Освіта є одним з основних факторів економічного, соціально-політичного й духовного розвитку суспільства, а якісна освіта ототожнюється з конкурентоспроможністю людини. У сучасному, стрімко мінливому світі молоді люди прагнуть досягти успіхів у професійній діяльності, мріють про стрімке кар'єрне зростання та великі матеріальні статки, але дуже часто мрії не реалізуються. Бо бути успішним у сучасному світі не так просто, і як свідчить практика, не всі молоді люди, незважаючи на їх високий особистісний потенціал, ефективно застосовують свої здібності та досягають життєвого успіху.

Допомогти особистості виявити та реалізувати закладені природою здібності з найбільшою користю для себе та суспільства є найактуальнішим завданням сучасної освіти, а зокрема професійної орієнтації.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі вибору молодим поколінням майбутньої професії присвячена значна кількість педагогічних досліджень. Так у працях Є. Клімова, Г. Костюка, Є. Павлютенкова, М. Пряжнікова, В. Симоненка, С. Кістякової, Б. Федоришина зосереджена увага на психолого-педагогічних та організаційних основах підготовки молоді, що навчається, до вибору професії. У роботах П. Атутова, В. Бутенка, В. Титаренко, М. Янцура та інших дослідників розкриваються особливості здійснення профорієнтаційної роботи та підготовки школярів до професійного самовизначення у навчально-виховному процесі школи. Різні аспекти професіонального становлення проаналізовані такими дослідниками, як Є. Бондарева, Т. Крюкова, В. Тарасова, Е. Зеєр, Ю. Кулюткін.

Сучасна ж ситуація на рівні середньої освіти на думку вчених І.Бех, Н.Бібік, Б.Біляк, О.Дуда, О.Кабардін, В.Кизенко, Е.Кушнеренко, І.Лікарчук, О.Овчарук, М.Піщалковська, В.Сидоренко, Н.Побірченко, В.Рибалко, В.Тименко, свідчить, що учнівська молодь після закінчення школи не здобуває широких можливостей вибору професії, учні та випускники необізнані з потребами ринку праці та не можуть бути конкурентоспроможними. Розв'язання проблеми самовизначення особистості, свідомого вибору профілю

освіти та майбутньої професії, якій сприяє система профорієнтації школярів, є найсуттєвішим завданням сучасної загальноосвітньої школи. Саме в цьому аспекті масова школа повинна виконувати функцію орієнтира, радника в процесі інформування, прогнозування, розширення діапазону професійного вибору учнівської молоді. Тим самим сприяти адекватній психологічній підготовленості до свідомого вільного вибору профілю навчання та майбутньої професії відповідно намірів, потреб, інтересів та здібностей особистості учня.

Адже, зазвичай, знайомство з майбутньою професією старшокласниками відбувається на основі зовнішньої привабливості, наприклад, за рівнем зарплатні, іміджу установи, престижності професії, за прикладом батьків, друзів тощо. При цьому ігноруються, нехтуються якості власної особистості. Останнє відбувається тому, що старшокласники, як правило, краще знають об'єктивну дійсність (навчальний предмет, робоче місце тощо), ніж свої суб'єктивні психологічні властивості. Водночас більшість сучасних професій – дуже складні та потребують ретельного глибинного пізнання, до того ж їх кількість сягає тисяч.

Слід зважати на те, що в умовах сьогодення "...престижними у нашому суспільстві стають професії, які відповідають погребам нових, що народжуються, форм економіки. У той же час такі традиційні професії як педагог, лікар, військовий, мільйонер тощо стають мало привабливими. Це призводить до плінності кадрів у відповідних галузях діяльності, дискваліфікації непотрібних для певних галузей народного господарства спеціалістів і їх масового відтоку в інші. Наслідком є нестача висококваліфікованих спеціалістів у найважливіших для суспільства сферах: охороні здоров'я, освіті, соціальному захисті населення та інші" [1, с.374].

Саме тому сучасному старшокласнику потрібна професійна кваліфікована допомога у вирішенні проблеми вибору профілю навчання та майбутньої професійної діяльності. З огляду на вище сказане, **мета даної статті полягає** в обґрунтуванні та підтвердженні необхідності використання ефективних профорієнтаційних технологій при підготовці учнівської молоді до вибору та успішної реалізації професійної кар'єри.

Поняття "педагогічна технологія" у педагогічній науці з'явилося наприкінці 40-х років ХХ століття. Перші дослідження були проведені Т. Ільїною, А.Космодем'янською. Вчені вважали, що головним завданням педагогічної технології є визначення корисних для практики, найбільш раціональних і ефективних методів досягнення поставлених педагогічних цілей, а сама вона є теоретичним підґрунтям педагогічної практики, оскільки містить систему науково обґрунтованих рекомендацій, що використовуються у навчально-виховному процесі. Вагомий внесок в розробку сучасних, ефективних педагогічних технологій внесли Ю. Бабанський, І. Бех, І. Лернер, О. Падалка, І. Прокопенко, О. Шпак, В.Беспалько, С. Сисоева, В. Питюк. Зміст зазначеного поняття вони розглядають в залежності від того як вони уявляють структуру та складові навчально-виховного процесу.

Дуже важливо основну увагу педагогам в організації профорієнтаційної роботи приділяти розробці технологій пошукової діяльності, орієнтованої на глибоке вивчення випускником самого себе, свого

соціального оточення, існуючого ринку праці, що сприятиме мобілізації його розумових здібностей і самостійному прийняттю рішення про вибір майбутньої професії. Важливим у справі профорієнтації є залучення учнів до оволодіння способами конкретної діяльності, а не формальними знаннями. Вміння результативно працювати – обов'язкова умова для майбутнього фахівця будь-якого профілю, бажаного зробити кар'єру, адже відомо, що оплачують лише реальні види якісно завершених робіт, а не наявні у фахівця знання про те, як їх виконувати. Спосіб застосування своїх знань на ринку праці визначає компетентність фахівця у тій чи іншій галузі виробництва матеріальних благ.

Розглянемо окремі форми та методи які педагоги найчастіше застосовують при підготовці випускників до вибору майбутньої професії.

Розповідь – це метод усного викладу педагогом інформації про суть професії, яка аналізується або цікавить особистість, необхідні для її отримання знання і навички, важливість освоєння цієї професії тощо. Пояснення характеризується як словесне тлумачення змісту необхідної або бажаної інформації профорієнтаційного змісту. Інструктаж – ознайомлення зі способами виконання певних профорієнтаційних завдань, дотримання при цьому техніки безпеки. Бесіда – метод, побудований на продуманих запитаннях профорієнтаційного отриманні відповідей на них. [3]. Дискусія – вільне висловлення думок всіх її учасників щодо конкретного спірного питання, позиції стосовно обрання тієї чи іншої професії. Диспут розглядаємо як метод висловлення думок на заявлену тему профорієнтаційного спрямування. Ілюстрація як метод використання фотографій, схем, плакатів, карт, картин, рисунків на дошці для популяризації чи розкриття суті тієї чи іншої професії, інформації про потреби в ній існуючого ринку праці. Демонстрація – ознайомлення учнів з приладами, технічними установками, наочними зображеннями тощо у забезпечення профорієнтаційних заходів. Демонстрація найяскравіше представлена під час проведення екскурсій для ознайомлення учнів із професійною діяльністю представників науки, освіти, мистецтва, виробництва тощо. Тренінг – це специфічна форма навчання в групі й така, що чинить вплив на розвиток емоційної, комунікативної, інтелектуальної, естетичної сфер особистості; є поєднанням багатьох методів впливу, серед найважливіших: групова дискусія, ігрові методи, методи спрямовані на розвиток соціальної перцепції (уміння сприймати, розуміти й оцінювати інших людей, самих себе), метод тілесно-орієнтованої психотерапії, медитативні техніки тощо. Тренінг спрямований не тільки на надання інформації та стереотипних умінь поведінки, а й має забезпечувати формування умінь та навичок свідомого вибору варіантів доцільної поведінки, сприяє розвитку установок, усвідомленню потреб і мотивів особистості.

Методика тренінгового заняття має зазвичай такий вигляд: подання достовірної інформації або постановка проблеми, створення належних умов переходу цієї інформації в особистісний досвід, формування навичок прийняття рішень. За для цього використовуються: низка спеціально підібраних вправ – вступних, рефлексивних, діагностичних, тренувальних, інтерактивних; форм організації учнів – колективних, парних, групових. Як і елементи арт-терапії проведення тренінгів також вимагає ретельної фахової

підготовки від вчителя, однак останній час розроблено чимало методик тренінгових занять. Необхідно тільки пам'ятати, що всі відібрані вправи є необхідними, навіть якщо на перший погляд здається навпаки. Кожна з них несе своє навантаження й має забезпечити ефективність виховного впливу на свідомість учнів.

Методика проведення тижня профорієнтації. Тематичний тиждень є масовою формою організації конкретної навчально-виховної діяльності. Він передбачає активну участь усіх учнів школи у заходах певної тематики відповідно до їх віку та рівня розвитку. Мета тижня профорієнтації: ознайомити учнів з різноманітними видами професій, допомогти у виборі майбутньої професії, виховувати повагу до людей праці, до продуктів праці, до суспільного та особистого майна. Тиждень профорієнтації може включати в себе: знайомство з викладачами (працівниками чи випускниками) різних навчальних закладів, з працівниками підприємств, екскурсії на підприємства, МНВК, університети, інститути, показ кінофільмів про ті чи інші професії, ярмарки праць шкільних гуртків, різноманітні ігри, конкурси. Проходження тижня профорієнтації, головним чином, залежить від його підготовки. Як і про будь який інший захід, учні повинні знати, коли буде проходити “Тиждень профорієнтації”, тому напередодні повинна бути вивішена об'ява, а також розклад, за яким будуть проходити заходи, присвячені ознайомленню з професіями. Виховні заходи плануються як під час проведення класних годин, так і на перервах. Варто враховувати тематику тижня й на уроках та приділяти їй окремий фрагмент навчального заняття, розповідаючи про професії, які потребують знання з певних галузей чи технології, впровадження яких можливе при наявності певних фахівців.

Методика проведення профорієнтаційних вечорів. Профорієнтаційний вечір – одна з масових форм позакласної роботи, що сприяє всебічному розвитку учнів, розширює їх кругозір, стимулює самостійність думки, прагнення до знань та є водночас засобом організації розумного дозвілля старшокласників. Основна мета вечора – створення умов для ефективного, корисного і цікавого відпочинку. Своєрідність вечора полягає в тому, що на ньому повинна панувати атмосфера невимушеного спілкування, а отже необхідно створити певний настрій вечора, його емоційну установку. Під час вечора можна провести ряд цікавих ігор. Успіх ігрової програми значною мірою залежить від яскравого, барвистого оформлення та реквізиту. Про це, звичайно, слід подбати заздалегідь, необхідно підібрати помічників із числа активу класу які будуть допомагати у проведенні програми вечору.

Методика проведення професіографічної екскурсії. Професіографічна екскурсія – це форма організації пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на одержання й аналіз професіографічної інформації безпосередньо в конкретних умовах професійної діяльності. Організація такої екскурсії повинна зайняти належне місце в системі підготовки молоді до свідомого вибору професії, оскільки вона дає можливість у порівняно короткий термін за допомогою безпосереднього спостереження, що супроводжується необхідним поясненням, ознайомити учнів з основними структурними елементами аналізу конкретної професійної діяльності. Вона допомагає їм набути уміння самостійно

аналізувати професії і співвідносити свої особисті якості з вимогами, пропонованими тією чи іншою професією до психологічної сфери особистості. Проведенню професіографічної екскурсії передують ретельна підготовча робота. По суті, вся організаційна і методична підготовка до екскурсії здійснюється вчителем, класним керівником, практичним психологом. Екскурсія повинна бути чітко спланована і старанно підготовлена.

Методика проведення професіографічної екскурсії включає такі етапи: підготовчий, змістовно-організаційний, підсумковий.

На першому етапі до початку проведення екскурсії вчителю слід добре вивчити об'єкт екскурсії, ознайомитись зі спеціальною літературою за темою екскурсії, правильно її спланувати. Напередодні екскурсії вчитель має ознайомити дітей з метою, планом її проведення, поставити ряд запитань, відповіді на які учні повинні отримати під час проведення екскурсії. З метою підвищення зацікавленості дітей екскурсією, сприяння в них розвитку ініціативи та самостійності можна запропонувати індивідуальні та групові завдання щодо вивчення окремих об'єктів. Обов'язковою умовою цього етапу є проведення цільового інструктажу з техніки безпеки, правил переходу чи проїзду до місця екскурсії.

На другому змістовно-організаційному етапі відбувається навчальна діяльність, що передбачена планом екскурсії. Учні оглядають екскурсійний об'єкт, вчать спостерігати, записують необхідні відомості, розв'язують поставлені задачі тощо.

На третьому підсумковому етапі відбувається підбиття підсумків проведеної екскурсії, яке повинно здійснюватись залежно від віку школярів у різних формах: бесіди, під час яких з'ясовується враження від екскурсії, обговорюються всі етапи екскурсії; диспуту, під час якого учні висловлюють свою власну думку; конференції, під час яких учні звітують щодо виконання запропонованих завдань.

Професіографічна екскурсія являє собою організацію пізнавальної діяльності учнівської молоді, спрямовану на отримання й аналіз інформації про професію безпосередньо у конкретних умовах професійної діяльності. Організація таких екскурсій дає можливість у порівняно стислий термін за допомогою безпосереднього спостереження, що супроводжується необхідним поясненням, ознайомити учнівську молодь з основними структурними елементами аналізу конкретної професійної діяльності. Вона допомагає учнівській молоді набувати вміння самостійного аналізу професій і співставляти свої особистісні якості з вимогами, що ставляться тією чи іншою професією до психологічної сфери особистості.

В основу розробки змісту професіографічної екскурсії береться професіограма конкретної професії. Оскільки професіограма є систематизованою інформацією про професію, то її можна використати як основу для розробки плану і методики проведення професіографічної екскурсії. У професіограмі об'єктивні особливості трудового процесу, його технічні, технологічні, організаційні та інші характеристики мимоволі переводяться на мову психологічних, психофізіологічних і соціально-психологічних понять. Це необхідно для того, аби створити єдину основу для співставлення особистості й

вимог професії.

Варто наголосити ще на одному надзвичайно осучасненому методі роботи зі старшокласниками – це метод проєктів. Цей метод не є новим у педагогіці. Його появу пов'язують з філософом і педагогом Дж. Дьюї та його учнем В. Кілпартиком. Німецькі вчені запропонували будувати навчання на активній основі, за допомогою цілеспрямованої діяльності учня, пов'язуючи з його особистісною зацікавленістю саме в цьому знанні. Метод проєкту передбачає постановку певної проблеми і наступне її розкриття, розв'язання, з обов'язковим формулюванням ідеї та гіпотези вирішення проблеми, чітким плануванням дій, розподілом (якщо розглядається групова робота) ролей, тобто наявністю завдань для кожного учасника за умов їх тісної взаємодії, відповідальності за свою частину роботи, регулярного обговорення проміжних кроків та результатів. Метод проєктів є ефективним в тому випадку, коли в навчальному процесі поставлено певне дослідницьке, творче завдання, для розв'язування якого потрібні інтегровані знання з різних галузей, а також застосування дослідницьких методик. Прикладом, можуть бути проєктні роботи, які впроваджують у Німецькому місті Гамбург, під назвою “Навчання і праця в школі і на підприємстві” з 2000/2001 навчального року і до нашого часу. Учні двох останніх класів основної школи, згідно умов цього проєкту, а також останнього класу реальної школи два дні на тиждень вчаться і працюють на підприємстві. Вони працюють по півроку на одному місці, досліджують відповідно два різних аспекти виробничого процесу. Протягом перших чотирьох тижнів на підприємстві учні відповідно до своїх особливих інтересів і умінь розробляють навчальне завдання, яке повинно бути безпосередньо пов'язане з даним підприємством. Це завдання обговорюють з учителями і виробничими інструкторами й письмово узгоджують. Учні опрацьовують завдання самостійно. Їх консультують і підтримують вчителі й інструктори. Завдання це до кінця практики виконують, письмово документують і презентують. Досягнення оцінюють і як самостійну оцінку записують в атестат. Завдання формулюється, наприклад, так: “Опис створення різних кошиків (кейсів) для специфічних вимог клієнтів і виготовлення власного кейсу” або “Самостійне обладнання системи для сортування деталей в малому сталепрокатному цеху” [7, с. 12]. Така спланована та чітко контрольована проєктна робота, у поєднанні з певною самостійністю мотивує учня до навчання і позитивно впливає на процес професійного самовизначення особистості та компетентного вибору професії.

Підсумовуючи викладене, варто відмітити, що вибір різноманітних технологій, методів, засобів, прийомів, проведення профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання залежить від навчальних, виховних, профорієнтаційних завдань, від вікових особливостей учнів та від рівня їх профорієнтаційної готовності. Лише системний підхід у проведенні цієї роботи, а саме, активізація пізнавальної діяльності учнів, професіографічний характер профорієнтаційних заходів, індивідуальний підхід у здійсненні роботи щодо підготовки учнів до професійного самовизначення, залучення учнів до суспільно необхідної праці і виду діяльності, що відповідає їх нахилам і здібностям приведе старшокласників до успішного вибору

професії.

Таким чином, стаття не висвітлює проблему повною мірою. Важливими для дослідження залишається визначення проблем, які пов'язані з використанням комп'ютерних технологій у профорієнтаційній роботі із школярами, шляхи впровадження до практики роботи школи професійних проб.

Список використаних джерел

1. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи: навчальний посібник / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
2. Буркова Л.В. Соціономічні професії: інноваційна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах: монографія/ Л. В. Буркова. – К. : Інформ. системи, 2010. – 278 с.
3. Побудова кар'єри : прогр. для 10–11 кл. загальноосвіт. навч. закл. / АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України ; [наук. консультант І. Д. Бех ; уклад.: О. В. Мельник, Л. А. Гуцан, С. М. Дятленко та ін.]. – К. : Мегапринт, 2007. – 34 с.
4. Грецов А. Психология жизненного успеха для старшеклассников и студентов / А. Г. Грецов. – СПб. : Питер, 2007. – 208 с.
5. Пряжникова Е.Ю. Профорієнтація : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Е. Ю. Пряжникова, Н. С. Пряжников. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 496 с.
6. Полякова В.А. Школа и выбор профессии. / В. А. Полякова, С. Н. Чистякова, Г. Г. Агапова. – М. : Педагогика, 1987. – 176 с.
7. Schober K. Berufsorientierung im Wandel – Vorbereitung auf eine veränderte Arbeitswelt / K. Schober // Wissenschaftliche Begleitung des Programms “Schule – Wirtschaft/Arbeitsleben”. SWA Materialien. – Bielefeld, 2001. – Nr. 7. – S. 7–38

В данной статье представлены эффективные профориентационные технологии, которые способствуют достижению основной цели профессиональной ориентации настоящего, которая заключается в формировании человека, способного освоить профессию с учетом своей будущей конкурентоспособности. Предложенные эффективные формы и профориентационные методы могут быть использованы школьными психологами, учителями, классными руководителями в урочной и внеурочной деятельности.

Ключевые слова: профильное обучение, педагогические технологии, компетентность, формы, методы, приемы, ученическая молодежь.

This paper presents an effective vocational guidance technologies that contribute to the main goal of vocational guidance today, which is to build someone who can acquire a profession based on its future competitiveness. The efficient forms of vocational guidance and methods that can be used by school psychologists, teachers, class teachers in time limit and extracurricular activities.

Keywords: profile education; pedagogical technologies; competence; forms; methods; techniques; students

Сгорова Є.В.

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ У ПЛАНУВАННІ ЇЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ